

лютого 1917р.) відбулося 88 виступів (друге місце в Україні після Київської губернії, де мало місце 103 виступи [8,с.4].

Варто зазначити, що сьогодні існують суперечності в підрахунках кількості селянських виступів в роки Першої світової війни. Це пояснюється як неоднаковою кількістю джерел, використаних дослідниками, так і застосуванням різних методик аналізу селянського руху за формами боротьби.

Отже, селянські заворушення, соціальна напруга серед селянства були спровоковані як важливим соціально-економічним становищем населення, так і самими наслідками Першої світової війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Реєнт О.П., Сердюк О.В., Шевченко В.В. Економічне становище в підросійській Україні// Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У двох книгах. Книга 1. Історичні нариси. Київ, ТОВ «Видавництво «КЛІО»». 2014. С.378-408.
- 2.Реєнт О.П., Патер І.Г. Світова війна 1914-1918 рр. і українське селянство. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. Том 1.Київ, : «Наукова думка», 2006. С.473-524.
- 3.Кулико І., Романюк І. Становище сільського господарства Східного Поділля в роки Першої світової війни// Народи світу і Велика війна 1914-1918рр: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3-4 квітня 2015р. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.252-257.
- 4.Сидорчук М.Т.Більшовики України в період першої світової війни і Лютневої революції (1914-лютий 1917р.) Львів, Видавництво Львівського університету, 1966. 342 с.
- 5.Заброварний Б.Й., Михайлюк О.Г. Українське село в роки першої світової війни. Луцьк:Надстир'я, 2002. 124 с.
- 6.Кир'янов Ю.І. Селянський рух на Україні в роки Першої світової війни (до лютневої революції 1917р.)// Щорічник історії Східної Європи. Київ «Наукова думка», 1962. С.534-546
- 7.Кулініч І.М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму(1900-1914) Київ: АН УРСР, 1971. 216 с.
- 8.Михайлюк О.Г.Класова боротьба в Подільському селі в роки першої світової війни//Матеріали VI-ї Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1985. С.4.

Ярослав Цецик

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОРНОСОТЕНЦІВ НА ВОЛИНІ ТА ПОДІЛЛІ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті висвітлено особливості діяльності чорносотенців на Волині та Поділлі в роки Першої світової війни

Ключові слова: чорносотенці, Волинь, Поділля, Перша світова війна

FEATURES OF THE ACTIVITIES OF BLACK HUNDREDS IN VOLYN AND PODILLIA ON THE EVE AND DURING WORLD WAR I

The article highlights the peculiarities of the activities of the Black Hundreds in Volyn and Podillia during the World War I

Keywords: *Black Hundreds, Volyn, Podillia, World War I*

Після оприлюднення Маніфесту 17 жовтня 1905 р. у російській імперії мали змогу легально діяти політичні партії. У результаті об'єднання монархічних партій у листопаді 1905 р. у Петербурзі було утворено Союз російського народу (СРН), який розпочав активну діяльність у Волинській губернії. Завдяки підтримці духовенства Російської православної церкви (РПЦ) і безпосередньо єпископа Волинського і Житомирського Антонія, який був одним із організаторів чорносотенного руху, Волинь невдовзі стала одним із головних центрів чорносотенців в імперії. Провідним центром пропаганди чорносотенної ідеології у краї була Свято-Успенська Почаївська Лавра, а її архімандрит Віталій котрий був редактором чорносотенного «Почаевського листка», одночасно очолював і Почаївський відділ СРН [8, с. 36]. Завдяки цьому до чорносотенного руху було залучено багато парафіяльних священників, які на Волині очолювали близько 300 підвідділів СРН [6, с. 85].

З моменту свого утворення «союзники» проводили різні заходи спрямовані на дискредитацію інших етногруп, які проживали у краї. Враховуючи поліетнічний склад населення Волині, це негативно позначалося на суспільно-політичній ситуації у краї. Враховуючи ту обставину, що євреї відігравали ключову роль у розвитку промисловості та торгівлі на Волині у досліджуваний період, це ще більше підігрівало юдофобські настрої чорносотенців [4, с. 12]

Почаївський відділ СРН очолюваний архімандритом Віталієм керував роботою осередків організації не лише на Волині, а й також і на Поділлі. Дивіденди від підтримки органами влади та православним духовенством не забарилися. Станом на 1908 р. на Волині функціонувало 1408 осередків СРН. Щодо їх чисельності то у документах відсутня інформація про чисельний склад низки сільських відділів. Окремі налічували понад тисячу членів, а деякі 1-7 членів. Значну кількість очолювали служителі культу [2, арк. 2-15зв]. Аналогічна ситуація у регіоні була й у наступні роки, що підтверджується рядом архівних документів та матеріалами періодичних видань союзників.

Союзними окружними старостами на Волині та Поділлі були лише священники РПЦ. [2, арк 16-16 зв.].

Для порівняння, у Липовецькому повіті Київської губернії функціонувало 5 відділів СРН, Радомисльському і Таращанському повітах по 1, Уманському – 10 відділів СРН. У Подільській губернії діяло 123 відділи і підвідділи СРН. Чисельність багатьох із них не вказана у документі [2, арк. 20-22 зв.].

Отже, як бачимо завдяки підтримці чорносотенного духовенства та органів влади союзникам вдалося за короткий проміжок часу сформувати потужну організаційну мережу на Волині, натомість на Поділлі організація налічувала набагато менше членів, а кількість відділів і підвідділів була в 11,5 разів меншою.

На початку Першої світової війни на Волині та Поділлі було введено у дію закони воєнного часу, що відображено у ряді постанов київського генерал-губернатора Ф. Трепова та розпорядженнях командування Південно-Західного фронту. Замість того, щоб шукати порозуміння з представниками інших етногруп, які проживали у регіоні, «союзники» навпаки - посилили антисемітську, антипольську та антинімецьку пропаганду, що й було відображено на сторінках їхніх пресових органів [4, с. 14]

На сторінках своїх пресових органів союзники констатували, що Київ євреями та німцями «був колонізований значно більше, ніж Волинь», що вони домінували у багатьох банках. Значна кількість великих підприємств також була в їхній власності, зокрема, правління «Київського електричного товариства» знаходилося у Франкфурті-на-Майні [3, с. 14-15]

Окремо зверталася увага на те, що кайзер Вільгельм видав розпорядження про виділення соціалістам значних сум із державного бюджету для активізації «антиурядової агітації у ворожих державах». Неподалік від столиці затримали соціалістів-євреїв, які планували «дії проти російського уряду», а саме: розпускали чутки про поразки армії, намагалися посяяти зневіру й паніку. Чорносотенці наголошували на тому, що «юди-зрадники й допомагали німцям здобути перемогу» [7, с. 12-13].

Враховуючи швидке зростання цін на товари першої необхідності та продукти, що значною мірою, насамперед, було зумовлено діяльністю армійських інтендантів, відсутністю регулярних підвезень до регіону товарів першої необхідності та продовольства, оскільки передусім забезпечувалися потреби армії, чорносотенці голосливо звинувачували у цьому місцевих євреїв. В одній із статей присвячених аналізу даного питання стверджувалося, що у Берестечку вели дві війни: одну з Німеччиною, а іншу всередині країни з торговцями-євреями. Вони підняли ціни на товари першої необхідності, окрім цього, щоденно вивозили до Галичини 1 500 пудів зерна, яке «невідомо куди дівалося». Союзники не виключали продажу зерна австро-угорській армії, обґрунтовуючи свою позицію тим, що один селянин знайшов «цілу скирту мішків з мукою, підготовлену для австрійців». Але будь-яких доказів співпраці місцевих євреїв з австро-угорською чи німецькою армією у публікації наведено не було [1, с. 17-18].

У листопаді 1915 р. на нараді керівництва «Союзу» прийняли постанови в яких наголошувалося, що війна мала закінчитися лише після перемоги імперії та зобов'язали уряд зміцнювати армію. Традиційно виступили проти скасування обмежень для євреїв, вважаючи, що саме євреї воювали «проти Росії в союзі з Німеччиною» [5, с. 1].

Російські праві та ультраправі виправдовували катастрофічні невдачі на фронті «підривною діяльністю іногородців». У Державній думі «союзники» всі негаразди внутрішнього життя імперії обґрунтовували «підступали юдейського населення, поляків, німців» [6, с. 88].

Таким чином, союзники у традиційному для них дусі звинувачували євреїв, поляків та німецьке населення імперії у всіх негараздах, що відбувалися в державі, включаючи й невдачі на фронті. Аргументами, якими вони оперували, було безпідставне завищення цін на продукти, відмова від служби в армії тощо. Одночасно з цим вони звинувачували євреїв у підтримці Німеччини, хоча жодного вагомого факту так і не було наведено. Саме така діяльність союзників сприяла загостренню суспільно-політичної ситуації на Волині та Поділлі

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Берестечкие Шлемки и Ицки. *Почаевский листок*. 1915. 15 февраля. С. 17-18.
2. Державний архів Тернопільської області (далі ДАТО). Ф. 258. Оп. 1. Спр. 258. Арк. 2-22.
3. Жидонемецкий Киев. *Почаевский листок*. 1915. 8 февраля. № 5. С. 14-15.
4. Мельничук О. А., Тихончук Л. Х., Цецик Я. П. Роль чорносотенців у розгортанні міжнаціональних конфліктів на Волині під час Першої світової війни. *Сторінки історії*. Вип. 55. 2022. С. 9-24.
5. Постановления совещания правых. *Жизнь Волыни*. 1915. 30 ноября. № 329. С. 1.
6. Реент О., Сердюк О. Чорносотенний рух у Російській імперії на початку ХХ ст. та у часи Першої світової війни і Україна. *Краєзнавство*. 2021. 1-2. С. 82-90.
7. Скубачевский П. Иуды-предатели. *Почаевский листок*. 1914. 7 декабря. № 39-40. С. 12-13.
8. Цецик Я. Зародження та початок діяльності чорносотенців на Волині. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Збірник наукових праць*. Вип.33. Вінниця, 2020. 35–43

Дарина Уманець, Тетяна Каросва, Марія Довгань

СПИСОК ВІННИЦЬКИХ ДОМОВЛАСНИКІВ 1916 Р. ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПАМ'ЯТКООХОРОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті на основі аналізу списку домовласників Вінниці 1916 р. характеризується основна інформація, важлива для пам'яткоохоронних досліджень, за такими параметрами: а) топографічне місцезнаходження будинків; б) власники будинків; в) квартиронаймачі в будинках; г) первісне поквартирне планування будинків.